

Wstęp

Dynastie, ich dzieje, osobowości panujących, dwory królewskie to jeden z ważnych i interesujących nurtów w badaniach historycznych. W nurt ten wpisują się również dzieje polskiej linii dynastii Wazów¹. Wszyscy trzej władcy z dynastii Wazów polskich doczekali się już swych biografii, niektórzy – podwójnych, a nawet potrójnych². Doczekały się także swych biografii, choć w bardziej syntetycznej formie, królewskie małżonki³. W pracach tych przyjęto na ogół schemat ukazywania panujących na tle dziejów Rzeczypospolitej i najważniejszych wydarzeń rozgrywających się w czasie panowania kolejnych Wazów⁴.

Praca niniejsza stanowi próbę spojrzenia na Wazów jako na rodzinę królewską, która miała swe własne życie, ambicje i dążenia, osiągnięcia i niepowodzenia. Omówione w niej zostały wybrane problemy, być może mniej eksponowane we wspomnianych historiografiach czy też ginące tam w masie szczegółowych danych z zakresu dziejów wewnętrznych i zewnętrznych Rzeczypospolitej w latach 1587-1668. Starano się skoncentrować na obrazie samej dynastii i tych dziedzinach, w których Wazowie odgrywali znaczącą rolę. Pominięto natomiast świadomie takie sprawy, jak np. polityka zagraniczna czy wyznaniowa, które stanowiły domenę polityki państwa, nie zaś samego władcy, i w których nie odgrywali oni decydującej roli.

Praca dzieli się zasadniczo na dwie części. W rozdziałach 1, 2 i 3 skoncentrowaliśmy się na przedstawieniu pozycji, dążeń i roli Wazów jako królów elekcyjnych w systemie politycznym Rzeczypospolitej. Tak więc w rozdziale 1 omówiono osadzenie dynastii Wazów na tronie Rzeczypospolitej, elekcje kolejnych Wazów, rolę tradycji jagiellońskiej w elekcjach Wazów, tworzenie przez Wazów mitu własnej dynastii, stosunek opinii szlacheckiej do ciągłości dynastycznej Wazów. W rozdziale 2 przedstawiono pozycję Wazów jako królów elekcyjnych, ich autorytet w Rzeczypospolitej, system wazowskich rządów senatorskich, rolę Wazów w sejmie. W rozdziale 3 natomiast zostały opisane dążenia Wazów do odzyskania dziedzictwa szwedzkiego, próby zdobycia tronu moskiewskiego, a także uzyskania innych domen dziedzicznych poza granicami Rzeczypospolitej (Kurlandia, Inflanty, Śląsk), co wzmacniałoby szanse na zapewnienie sukcesji tronu potomkom. Zapewnieniu ciągłości dynastii miało też służyć zreformowanie prawa o wolnej elekcji. Z myślą o wzmocnieniu swej

¹ O szwedzkiej linii Wazów zob. M. Konopczyński, *Wazowie*, w: *Dynastie Europy*, red. A. Mączak, Wrocław 1997, s. 420-442.

² H. Wisner, *Zygmunt III Waza*, Warszawa 1984; idem, *Zygmunt III Waza*, Wrocław 1991; W. Czapliński, *Władysław IV i jego czasy*, Warszawa 1972; J. Maciszewski, *Władysław IV*, Warszawa 1989; H. Wisner, *Władysław IV Waza*, Wrocław 1995; W. Czapliński, *Jan II Kazimierz Waza*, PSB, t. X, Wrocław 1962-1964; T. Wasilewski, *Ostatni Waza na polskim tronie*, Katowice 1984; Z. Wójcik, *Jan Kazimierz Waza*, Wrocław 1997; L. Podhorodecki, *Wazowie w Polsce*, Warszawa 1985. Krótkie biografie: Zygmunta III (J. Maciszewski), Władysława IV (W. Czapliński), Jana Kazimierza (T. Wasilewski), w: *Poczet królów i książąt polskich*, red. A. Garlicki, Warszawa 1978; biogramy Zygmunta III (J. Byliński), Władysława IV (A. Podraza), Jana Kazimierza (J. Dąbrowski), w: *Królowie elekcyjni. Leksykon biograficzny*, red. I. Kaniwska, Kraków 1997.

³ K. Lepszy, *Anna Austriaczka*, PSB, t. I, Kraków 1935; W. Czapliński, *Konstancja, królowa polska*, PSB, t. XIII, Wrocław 1967; idem, *Cecylia Renata*, PSB, t. III, Kraków 1937; Z. Libiszowska, *Ludwika Maria Gonzaga*, PSB, t. XVIII, Wrocław 1973; idem, *Żona dwóch Wazów*, Warszawa 1963; E. Rudzki, *Polskie królowe*, 2: *Żony królów elekcyjnych*, Warszawa 1987.

⁴ Od takiego schematu odeszła ostatnio U. Augustyniak w pracy: *Wazowie i „królowie rodacy”*. *Studium władzy królewskiej w Rzeczypospolitej XVII wieku*, Warszawa 1999.

władzy podejmowali Wazowie próby reformy parlamentarnej i zniesienia dożywotności urzędów, szczególnie urzędu hetmańskiego.

W drugiej części pracy, w rozdziałach 4, 5 i 6, skoncentrowaliśmy się na rodzinie Wazów, ich dworze i jego roli kulturalnej. I tak w rozdziale 4 zaprezentowano sylwetki poszczególnych panujących, ich małżonek i potomków. Następnie opisano ważne wydarzenia i towarzyszące im uroczystości związane z rodziną Wazów, mające zarazem charakter państwowy, takie jak koronacje królów i królowych, małżeństwa (ich charakter, sposób zawierania, towarzyszące im uroczystości), narodziny i chrzty potomków królewskich, pogrzeby panujących i innych członków rodziny Wazów. Omówiono też pewne zagadnienia dotyczące młodych Wazów – potomków dwóch pierwszych panujących. Przedstawione zostało ich wychowanie i kształcenie, podróże zagraniczne, sytuacja prawna – jako potomków króla elekcyjnego – zarówno w Rzeczypospolitej, jak i na arenie międzynarodowej, drogi karier życiowych. W rozdziale 5 omówiono strukturę, etykietę, ceremoniał i ekonomiczne podstawy egzystencji dworu królewskiego. Zaprezentowano również dwory królowych: Anny, Konstancji, Cecylii Renaty, Ludwiki Marii, a także ekonomiczne podstawy ich egzystencji. Na koniec przedstawiono dwór królewicza Władysława. W rozdziale 6 skoncentrowano się na prezentacji kultury dworu poszczególnych Wazów, ukazując główne dziedziny zainteresowania monarchów, ich osiągnięcia i zasługi w dziedzinie mecenatu kulturalnego, a także – w wypadku dworu Jana Kazimierza i Ludwiki Marii – naukowego.

Książka ma zasadniczo charakter popularnonaukowy i była pisana z myślą o szerszym kręgu czytelników niespecjalistów. Oparta została w znacznej części na literaturze przedmiotu, częściowo na własnych badaniach. W związku z charakterem pracy przypisy zredukowano do niezbędnego minimum, również w wykazie źródeł i literatury odnotowano tylko najważniejsze wykorzystane źródła i opracowania.